

С.Л. Грабовська

soniah@ua.fm

І.Р. Петровська

petrovin55@gmail.com

Особливості світосприйняття та ціннісно-мотиваційної сфери студентів з різним типом громадянської ідентичності

Hrabovska S.L. Features of world perception and value-motivational sphere of students with different types of civic identity / S.L. Hrabovska, I.R. Petrovska // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostiuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufrieva. – Issue 35. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2017. – P. 130–143.

S.L. Hrabovska, I.R. Petrovska. Features of world perception and value-motivational sphere of students with different types of civic identity. This article presents individual psychological features of students with different types of civic identity.

We found that interviewed students with «negative-passive» type of civic identity showed the highest rate of the chaotic world perception modality (when the world seems disordered and unpredictable), comparing with other civic identity types («potential emigrants», «diffuse», and positive/»reached» civic identity). It is proved that for them such values as mutual assistance and social interaction seem meaningless, because their life principle is: «in this world, everyone for himself». Students of this type, as well as students with uncertain/»diffuse» civic identity, did not seem to feel emotionally positive relationship and internal unity with their fellow citizens.

Moreover, students with «reached» identity and «potential emigrants», in contradiction to «diffuse», know who they are and what they want, and structure their lives appropriately, what is providing them a sense of directivity and meaningfulness of life (either in Ukraine or abroad). It is proved that they find important such values as fullness of life experiences, freedom, creativity, and diversity of life. Comparing with «negative-passive» and «diffuse» types, they are more likely to actualize such values as social order, national security, peace on Earth, family security, social justice.

S.L. Hrabovska – the scientific contribution of the co-author is 50%,

I.R. Petrovska – the scientific contribution of the co-author is 50%.

Key words: civic identity, civil society, national security, students, emigration, individual model of the world.

С.Л. Грабовська, І.Р. Петровська. Особливості світосприйняття та ціннісно-мотиваційної сфери студентів з різним типом громадянської ідентичності. Представлено результати дослідження індивідуально-психологічних властивостей студентів з різним типом громадянської ідентичності. Виявлено, що досліджувані студенти з «негативно-пасивним» типом громадянської ідентичності мають найвищий показник, у порівняно з представниками інших типів («потенційні емігранти», «дифузні» та з позитивною/«досягнутою» громадянською ідентичністю), за хаотичною модальністю світосприйняття, при якій світ уявляється невпорядкованим та непередбачуваним. З'ясовано, що для них такі цінності, як соціальна взаємодопомога, взаємодія уявляються позбавленими сенсу, оскільки вони живуть за принципом «у цьому світі кожен сам за себе». Студенти цього типу, так само як і студенти з невизначеною («дифузною») громадянською ідентичністю, як показують результати, не відчувають емоційно позитивного зв'язку, внутрішньої єдності зі співгромадянами.

Встановлено, що студенти з «досягнутою» ідентичністю та «потенційні емігранти», на відміну від «дифузних», знають, хто вони і чого хочуть, і відповідно структурують своє життя, що забезпечує їм почуття спрямованості і осмисленості життя (відповідно, в Україні чи за її межами). З'ясовано, що для них важливими є повнота життєвих переживань і такі цінності як свобода, творчість, різноманітне життя. Вони, у порівнянні з «негативно-пасивними» та «дифузними» типами, більшою мірою актуалізують для себе такі цінності як соціальний порядок, національна безпека, мир на Землі, безпека сім'ї, соціальна справедливість.

Ключові слова: громадянська ідентичність, громадянське суспільство, національна безпека, студенти, еміграція, індивідуальна модель світу.

С. Л. Грабовская, И. Р. Петровская. Особенности мировосприятия и ценностно-мотивационной сферы студентов с разным типом гражданской идентичности. Представлены результаты исследования индивидуально-психологических особенностей студентов с разным типом гражданской идентичности. Выявлено, что исследуемые студенты с «негативно-пассивным» типом гражданской идентичности имеют самый высокий показатель, по сравнению с представителями других типов («потенциальные эмигранты», «диффузные» и с положительной / «достигнутой» гражданской идентичностью), по хаотичной модальности мировосприятия, при которой мир представляется неупорядоченным и непредсказуемым. Установлено, что для них такие ценности, как социальная взаимопомощь, взаимодействие представляются лишенными смысла, поскольку живут по принципу «в этом мире каждый сам за себя». Студенты этого типа, так же как и студенты с неопределённой

(«диффузної») громадянської ідентичністю, як показують результати, не испытывают емоционально положительной связи, внутреннего единства с согражданами.

Установлено, что студенты с «достигнутой» идентичностью и «потенциальные эмигранты», в отличие от «диффузных» знают, кто они и чего хотят, и соответственно структурируют свою жизнь, что обеспечивает им чувство направленности и осмысленности жизни (соответственно, в Украине или за её пределами). Установлено, что для них важны полнота жизненной переживаний и такие ценности как свобода, творчество, разнообразная жизнь. Они, по сравнению с «негативно-пассивными» и «диффузными» типами, в большей степени актуализируют для себя такие ценности как социальный порядок, национальная безопасность, мир на Земле, безопасность семьи, социальная справедливость.

Ключевые слова: гражданская идентичность, гражданское общество, национальная безопасность, студенты, эмиграция, индивидуальная модель мира.

Постановка проблеми. Громадянська ідентичність лежить в основі побудови консолідованого громадянського суспільства, без якого розв'язання проблем опору зовнішній агресії і виходу з кризи істотно ускладнюється. Зростання інтересу до громадянської ідентичності можна пояснити тим, що вона реалізується через практики громадян, що формує загальну суспільну поведінку і є своєрідним індикатором, показником стану суспільства. Сформована громадянська ідентичність є передумовою зміцнення української державності і консолідації суспільства, певною умовою цілісності держави. Розуміння закономірностей становлення та функціонування громадянської ідентифікації відкриває великі можливості в дослідженні громадянського суспільства загалом і є основою для аналізу та прогнозів масової поведінки українських громадян, в тому числі їхніх еміграційних настроїв.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Громадянська ідентичність є елементом системи соціальних ідентичностей особистості. В сучасному соціально-психологічному науковому дискурсі соціальну ідентичність визначають як феномен, що виникає на основі усвідомлення особистістю своєї приналежності до різноманітних соціальних груп, до яких людина долучається або приналежна в процесі своєї життєдіяльності [10; 6]; як самовизначення в соціально-груповому просторі щодо різноманітних спільнот як «своїх», так і «не своїх» [9, с. 597]; як переживання належності до соціальної спільноти, включеності в певну соціальну категорію [4, с. 8]; як набори і діапазон фіксованих в соціокультурних практиках ознак (характеристик) надіндивідуальних (уявних) спільнот, які наділяються рисами колективного

суб'єкта [1, с. 142]; як цілісне динамічне утворення, що виступає як система конструктів, в якій зосереджені уявлення людини про саму себе як представника соціальних спільнот, що супроводжуються оціночними і сенсовими виявами [3, с. 7]; як конкретно обумовлену інтерпретацію та реалізацію соціального запасу знань в рамках практик уяви [7].

Науковці акцентують увагу на різних аспектах громадянської ідентичності. З боку індивіда, громадянська ідентичність – це усвідомлення приналежності до спільноти громадян тієї чи іншої держави, що має для нього значущий сенс; а з боку спільноти – це феномен надіндивідуальної свідомості, ознака (якість) громадянської спільноти, що характеризує її як колективного суб'єкта [2, с. 140].

Становлення громадянської ідентичності особистості відбувається в процесі її взаємодії з соціальною реальністю, в процесі якої ця реальність суб'єктивно осмислюється відповідно до системи життєвих цінностей, потреб тощо. Громадянська ідентичність пов'язана із такою категорією як індивідуальна модель світу – суб'єктивний образ оточуючої реальності, що відображає також уявлення суб'єкта про себе, свої стосунки з цією реальністю, власне місце в ній і, відповідно, впливає на його ціннісно-смыслову сферу і поведінку. Сприйняття світу, його категоризація, через що упорядковується повсякденне буття та набуває сенсів і значень, формує ідентичність.

Отже, громадянську ідентичність можна розглядати як соціально-психологічний конструкт, що виникає у процесі суб'єктивного відображення і активної побудови громадянином соціальної реальності, в якій важливими є *держава* з її організаційним середовищем та *спільнота громадян*, що повинні задавати загальні життєві цінності, орієнтувати в довіллі, поставляючи відносно впорядковану інформацію, формувати почуття захищеності, сприяти психологічному благополуччю, самореалізації тощо.

Метою статті є виявлення відмінностей світосприйняття та ціннісно-мотиваційної сфери студентів з різним типом громадянської ідентичності.

Для досягнення поставленої мети було використано такі методи та методики:

- авторський опитувальник «Громадянська ідентичність», розроблений за принципом побудови шкали Лайкерта. Пункти опитувальника – прості твердження, які респонденту пропонують оцінити. Використано п'ять градацій: 1 – повністю не погоджуюсь, 2 – швидше не погоджуюсь,

3 – важко сказати, 4 – швидше погоджуюсь, 5 – повністю погоджуюсь. Результати психометричної перевірки опитувальника представлено у [8];

- опитувальник «Соціально-психологічний аналіз індивідуальної моделі світу» (СПАІМС) Г. Малюченко–В. Смірнова [5], який використано для вивчення індивідуальних особливостей світорозуміння і соціального пізнання, дозволяє визначати міру вираженості таких типів (моделей, модальностей) образу світу як «хаотичний» – світ уявляється як неупорядкований та непередбачуваний, з відсутніми єдиними законами, правилами; у цьому світі «кожен сам за себе»; «антагоністичний» – світ сприймається як арена постійної боротьби Добра та Зла, чітко поділяється на хороших «своїх» і поганих «чужих»; «механістично-технократичний» – світ – це упорядкована система, єдиний взаємопов’язаний «механізм», кожен елемент якого повинен чітко виконувати свою роль, функції (інакше порушиться світовий порядок); «організмичний» – світ сприймається як єдиний живий організм, як великий дім або родина, у якій живуть різні люди з різними позиціями та цілями і головною метою котрої є збереження гармонії. Методика дозволяє виявити усвідомлювані та неусвідомлювані уявлення людини про соціальну реальність. Кожна модальність, якщо вона переважає, взаємопов’язана з певними цінностями, установками, особистісними сенсами;
- методику «Діагностика індивідуальних цінностей» Ш. Шварца (в адаптації О. Тихомандрицької, Е. Дубовської), оскільки громадянська ідентичність найтісніше пов’язана з ціннісно-сенсовою сферою особистості. Ш. Шварц виділяє 10 мотиваційних типів, утворених певними цінностями, які задають загальну спрямованість життєдіяльності людини, а також орієнтують її на конкретні дії.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. В дослідженні брали участь 89 студентів факультетів філософського, біологічного та іноземних мов ЛНУ імені Івана Франка.

Кластерний аналіз із використанням процедури дерева класифікації та методу к-середніх (після стандартизації) виявив чотири групи студентів з різним типом громадянської ідентичності (рис. 1). Коректність класифікації: 1 кластер – 100%, 2 кластер – 100%, 3 кластер – 95%, 4 кластер – 100%. Загальний показник – 98,3% (Wilks’ Lambda: 0,0146791, $p < 0,0000$).

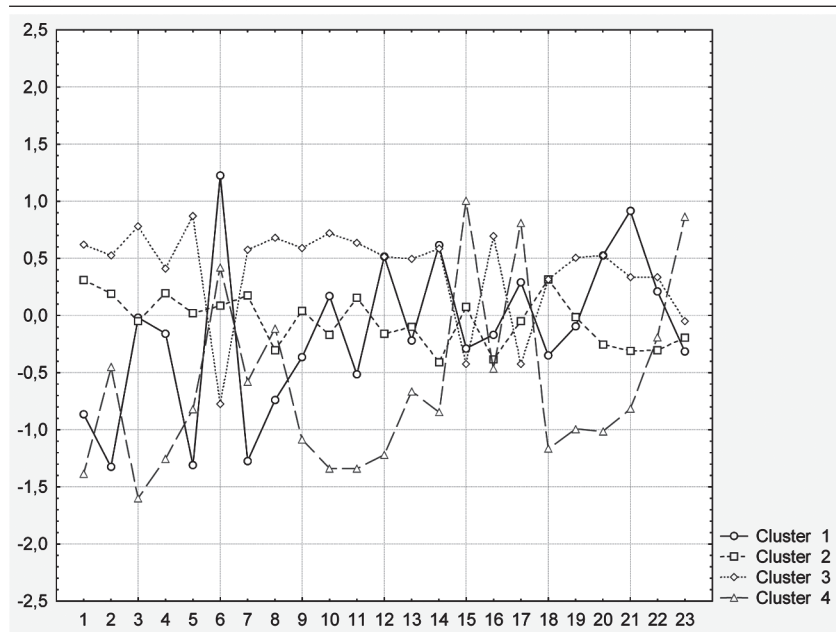


Рис. 1. Групи досліджуваних з різною громадянською ідентичністю

1 – Я пишаюся тим, що є громадянином України; 2 – Я оптимістичний щодо свого майбутнього в державі; 3 – Я вважаю себе патріотом України; 4 – Я глибоко шаную державні символи України; 5 – Своє майбутнє я пов’язую лише з Україною; 6 – Якщо була б можливість, я би без вагань переїхав жити в іншу країну; 7 – Я вірю в перспективи розвитку України як держави; 8 – Існує багато можливостей для особистісної та професійної самореалізації в Україні; 9 – Для мене важливо підтримувати українські традиції та культуру;

10 – Я проявляю організаційно-значущу щодо держави поведінку;

11 – Я повністю ідентифікую себе з громадянином України;

12 – Я вважаю себе відповідальним громадянином; 13 – Мої уявлення про себе мають тісний зв’язок із Україною; 14 – Я завжди відстоюю свої права як громадянин країни; 15 – Мені байдуже в якій країні реалізовувати себе та свої таланти; 16 – Я високо оцінюю свою громадську активність; 17 – Суверенітет та цілісність України для мене не настільки важливі, щоб я був готовий їх захищати; 18 – Я сприймаю Україну як свою Батьківщину; 19 – Я відчуваю тісний зв’язок з громадянами України; 20 – Я готовий допомагати громадянам у разі необхідності; 21 – Я вважаю себе європейцем; 22 – Я вважаю себе громадянином світу; 23 – Я вважаю себе радянською людиною.

Студенти першої групи (13,6%), порівняно з іншими досліджуваними, демонструють найбільшу готовність та бажання покинути країну, емігрувати, а відтак і змінити громадянську ідентичність. Це обумовлюється їхнім песимізмом щодо свого майбутнього в цій державі, вони не пов'язують його з Україною, розчаровані та зневірені у перспективах розвитку України як держави. Такі студенти ідентифікують себе радше не з українськими громадянами, а з європейцями, з їхньою активною громадянською позицією (відповідальність, відстоювання своїх громадянських прав, допомога іншим тощо). Цю громадянську позицію можна назвати «*потенційні емігранти*» або «протестною» громадянською ідентичністю.

Попри усі твердження, що еміграція не завжди означає зміни громадянської ідентичності, слід визнати: готовність виїхати до іншої країни на постійне місце проживання означає включення до організаційного середовища іншої держави, з іншою правовою практикою, з іншими аксіологічними характеристиками; активність у цьому середовищі з часом неминуче вимагатиме від особистості іншої громадянської ідентичності. Наявність спільних з новими співгромадянами життєвих (в тому числі побутових, економічних, правових) проблем зумовлює спільний пошук прийнятних для всіх рішень – отже, формуватиметься ідентичність з новою групою і поступова дезактуалізація зв'язків з попередньою громадянською спільнотою.

Студенти другої групи (37,3%) демонструють певну невизначеність, невиразність, неясність і нестійкість власних уявлень про себе як громадянина (на більшість тверджень обирали відповідь «важко сказати», зокрема і щодо ідентифікації себе з громадянином України). Такий стан ідентичності характерний для студентів, які не мають чітких цілей, цінностей і переконань і які не намагаються активно формувати їх. Умовно цих студентів можна назвати як таких, що мають «*невизначену*» («*дифузну*») громадянську ідентичність.

33,9% досліджуваних студентів (третя група) демонструють «*позитивну*» («*досягнуту*») громадянську ідентичність. Типовий представник цього кластера повністю ідентифікує себе із громадянином України, вважає себе патріотом, пишається тим, що є громадянином своєї держави, своє майбутнє пов'язує лише з Україною, оскільки бачить багато можливостей для соціальної самореалізації саме в своїй державі, відтак не схильний емігрувати, вірить в перспективи розвитку України як держави, почуває тісний зв'язок та солідарність з іншими громадянами

України і готовий їм допомагати у разі необхідності, виявляє організаційно-значущу (суспільно корисну) поведінку щодо держави і громадян, високо оцінює свою громадянську активність, готовий захищати суверенітет і цілісність держави, оскільки найважливішими цінностями українського суспільства вважає державницькі цінності.

Представників четвертої групи (15,2%) умовно можна назвати як «чужих в чужій державі» («байдужих»), вони демонструють неприйняття української громадянської ідентичності. Їм байдуже, в якій країні себе реалізовувати, вони не вважають українські державницькі цінності для себе важливими, не ідентифікують себе з громадянами України, не вважають Україну своєю Батьківщиною, не пишуться тим, що є громадянами України, відповідно не вважають себе патріотами, не шанують державні символи, для них не важливо підтримувати українські традиції та культуру, вони не почувають зв'язку з іншими українськими громадянами, можна говорити про мінімальну включеність у структури громадянського суспільства та їхній, у більшій частині, пасивно-негативний характер. Серед представників цього кластера є такі, що почасти відносять себе до категорії «радянська людина». Відповідно таку громадянську ідентичність можна назвати «пасивно-негативною».

Наявність позитивної та негативної громадянської ідентичності узгоджуються із теорією соціальної ідентичності Г. Теджфела, згідно якої соціальна ідентичність є частиною «Я-концепції», що виникає з усвідомлення свого членства в соціальній групі (або групах) разом з ціннісним і емоційним значенням, що надається цьому членству [11]. Оскільки членство в групах пов'язане з позитивною або негативною соціальною оцінкою, то і сама соціальна ідентичність людини, а відтак і громадянська, може бути позитивною або негативною.

Для виявлення особливостей світосприйняття та ціннісно-мотиваційних орієнтацій студентів із різними типами громадянської ідентичності використано однофакторний дисперсійний аналіз ANOVA та тест Шеффе.

Виявлено статистично значущі відмінності серед студентів з різним типом громадянської ідентичності за показниками «Хаотичний тип» образу світу ($F=5,08$, $p=0,004$), «Антагоністичний тип» ($F=4,48$, $p=0,022$), «Організмичний тип» ($F=4,57$, $p=0,006$), мотиваційними типами «Саморегуляція» ($F=5,70$, $p=0,002$), «Стимулювання» ($F=6,83$, $p=0,001$), «Гедонізм» ($F=3,42$, $p=0,023$), «Безпека» ($F=4,37$, $p=0,007$), «Комформ-

ність» ($F=3,13$, $p=0,033$), «Традиції» ($F=7,34$, $p=0,0002$), «Прихильність» ($F=5,74$, $p=0,002$),

Студенти з «пасивно-негативним» типом громадянської ідентичності мають найвищий показник, порівняно зі студентами інших типів за хаотичною модальністю світосприйняття, за якої світ уявляється непередбачуваним та мінливим, у якому немає нічого певного, немає стійкого порядку. Вони прагнуть, в першу чергу, не до особистісного зростання, а до накопичення «навичок виживання», покладаються на інтуїцію і, найчастіше, готові діяти імпульсивно, за обставинами. У них, зазвичай, відсутні глибокі прихильності, стійкі міжособистісні стосунки, бо поділяють принцип «у цьому світі кожен сам за себе», тобто такі цінності, як соціальна взаємодопомога, взаємодія уявляються позбавленими сенсу [5].

Виявлено статистично значущі відмінності між відповідями студентів з «пасивно-негативною» громадянською ідентичністю за шкалою «Організмичний тип» образу світу (найнижчий показник) і молодих людей з «досягнутою» ($p=0,0001$) (найвищий показник) та «дифузною» ($0,003$) громадянською ідентичністю. Відповідно для студентів зі сформованою громадянською ідентичністю більшою мірою властиво вважати підтримку стабільності та гармонії в соціумі важливою справою, прагнути у всьому дотримуватися принципу «не нашкодь», однак нерідко підтримувати гармонію їм вдається тільки ціною власного благополуччя. Час від часу вони можуть ставати непримиренними борцями за будь-які надособистісні цінності, переживають свою персональну відповідальність за «долю держави».

Студенти з «досягнутою» ідентичністю демонструють найвищі показники, порівняно зі студентами інших типів громадянської ідентичності, за шкалою «Антагоністичний тип» образу світу. Молодь зі сформованою українською ідентичністю має чіткі уявлення щодо того, як повинно бути організоване сучасне суспільство і з чий конкретної вини їх життя не настільки добре, як хотілося би. Їхня свідомість групоцентрична. Світ вони чітко поділяють на «своїх», яких вони зазвичай ідеалізують, і «чужих», від яких вони ніколи не чекають нічого доброго. Це, певною мірою, узгоджується з положеннями теорії самокатегоризації Дж. Тернера, згідно якої соціальна ідентичність є наслідком категоризації.

За шкалою «Саморегуляція» (мотиваційною метою цього типу цінностей є незалежні, автономні думки і дії, управління власними поглядами) виявлено відмінності у відповідях студен-

тів з «дифузною» ідентичністю (найнижчий показник) та студентів з «досягнутою» ідентичністю ($p=0,001$) і «потенційними емігрантами» ($p=0,006$). Студенти з «досягнутою» ідентичністю та «потенційні емігранти», на відміну від «дифузних» знають, хто вони і чого вони прагнуть, і відповідно структурують своє життя, що забезпечує їм почуття спрямованості і осмисленості життя (відповідно, в Україні чи за її межами).

За шкалою «Традиції» (повага і підтримка звичаїв, прийняття і визнання ідей, існуючих в певному соціокультурному просторі, духовність, почуття вдячності, доброзичливість, благочестя тощо) молодь з «досягнутою» громадянською ідентичністю демонструє найвищий показник, що статистично відрізняється від відповідного показника у студентів з «пасивно-негативною» ідентичністю ($p=0,0000$) та «дифузними» ($p=0,005$). Будь-які соціальні групи виробляють свої символи і ритуали. Їхня роль і функціонування визначаються досвідом групи і закріплюються у традиціях і звичаях. Традиційний спосіб поведінки стає символом групової солідарності, виразом єдиних цінностей і гарантією виживання.

Студенти з «пасивно-негативним» типом громадянської ідентичності демонструють найнижчі показники за шкалою «Стимулювання», мотиваційна мета якої окреслюється як «новизна і змагання в житті». Особливо значущими є відмінності за цим показником між ними і «потенційними емігрантами» ($p=0,005$) та студентами з «досягнутою» ідентичністю ($p=0,006$), для яких, як показують результати, важливими є повнота життєвих переживань і такі цінності як свобода, творчість, різноманітне життя, широта поглядів, відвага, життєрадісність, допитливість.

Варто зазначити, що для «потенційних емігрантів», порівняно зі студентами інших груп, і особливо з тими, що мають «дифузну» ($p=0,006$) та «пасивно-негативну» ($p=0,010$) громадянську ідентичність, такі цінності як насолода життям, турбота про себе, задоволення (шкала «Гедонізм») є дуже важливими. Цим почасти і обумовлюються еміграційні настрої в досліджуваних, які при цьому наводять такі аргументи: за кордоном «кращі умови проживання, стабільне та комфортне життя», «більше можливостей самореалізації», «кращі перспективи розвитку», «адекватна оцінка зусиль – висока заробітна плата», «можливість змінити життя на краще», «більше можливостей подорожувати, побачити щось нове, познайомитися з новою культурою» тощо.

Виявлено значущі відмінності відповідей групи студентів з «дифузною» та «пасивно-негативною» громадянською ідентичністю (найнижчі показники), порівняно з «потенційними емігрантами» та студентами з «досягнутою» ідентичністю за шкалами «Прихильність» та «Конформність». Студенти з незначеною та негативною громадянською ідентичністю найменше підтримують цінності, похідні від позитивної взаємодії, потреби в афіліації та забезпеченні процвітання групи. Вони не чують тісного емоційно позитивного зв'язку, внутрішньої єдності зі співгромадянами.

Статистично значущі відмінності наявні за шкалою «Безпека» (мотиваційна мета цього типу – безпека для інших людей і себе, гармонія, стабільність соціуму і взаємин у ньому) у студентів з «пасивно-негативною» громадянською ідентичністю і «потенційними емігрантами» ($p=0,002$) та «досягнутою» громадянською ідентичністю ($p=0,001$), причому найвищий показник за цією шкалою мають «потенційні емігранти», а найнижчий – студенти з громадянською ідентичністю «пасивно-негативного» типу.

«Потенційні емігранти» так само, як і студенти із «досягнутою» громадянською ідентичністю, актуалізують для себе такі цінності як соціальний порядок, національна безпека, мир на Землі, безпека сім'ї, соціальна справедливість. Відтак відсутність стабільності, безпеки, захищеності у державі є факторами ризику еміграції і своєрідної «перевірки на міцність» патріотичних/громадянських почуттів сучасного українського студентства.

Держава, яка не може гарантувати безпеку та захист своїм громадянам, не сприяє їхньому психологічному та економічному благополуччю, соціальній самореалізації, на жаль, буде втрачати прихильність і довіру своїх громадян, втрачати їхню громадянську ідентичність, що може становити загрозу не лише для особистісного розвитку та соціальної зрілості її молодих громадян, а й загалом складати перешкоди на шляху державотворення та у певній мірі загрожувати національній безпеці.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Результати дослідження підтверджують думку про те, що усвідомлена належність до держави як її громадянина ще не означає сформованої громадянської ідентичності. Тільки 34% досліджуваних студентів мають сформовану позитивну громадянську ідентичність, 37% – виявляють певну невизначеність, невизначеність, нечіткість власних уявлень про себе як громадянина, 15% – демон-

струють неприйняття української громадянської ідентичності, мають сформовану негативну громадянську ідентичність, і більшою мірою, порівняно з іншими, виявляють пасивно-байдужу громадянську позицію, 14% – складають групу «потенційних емігрантів», готових змінити українську громадянську ідентичність на іншу.

Отож, громадянська ідентифікація пов'язана зі свідомим вибором і особливо, як показують результати нашого дослідження, із ціннісно-мотиваційною та емоційно-оцінною сферами особистості.

Варто зазначити, що психологічно зріле громадянство ґрунтується на цінностях, які підтримують і сприяють розвитку мотивації громадянської поведінки, передусім мотивації зберігати громадянство певної держави. Однією з найважливіших цінностей є ідея державності (яку іноді ототожнюють з національною ідеєю). Ця ідея передбачає самоцінність держави (державу поціновується не як інституція для задоволення утилітарних потреб громадян, а як втілення національного духу, тому є самоцінністю і самоціллю). Відповідно, спільнота громадян також виступає як цінність, що пов'язано з переживанням взаємозв'язку, солідарності, взаємопідтримки. Усе це сприяє позитивному «Ми»-образу, переживанню сенсу і цінності власного життя. Мотивація громадянства завдяки переживанню цих цінностей зростає і допомагає особистості протистояти різноманітним життєвим труднощам. Навіть когніції (знання, уявлення, різного роду раціональні утворення, що стосуються держави, громадянства і громадян) грають допоміжну роль, їхньою основною функцією є підтримка відповідних цінностей та збереження мотивації причетності до держави, включеності до її організаційного середовища.

Перспективи подальших розвідок полягають у дослідженні соціально-психологічної реальності, яка робить привабливою причетність до держави і внаслідок цього спонукає свідому, добровільну громадянську самоідентифікацію.

Список використаних джерел

1. Абушенко В. Л. Проблема идентичностей / В.Л. Абушенко // Вопросы социальной теории : научный альманах. – Т. IV. – М. : Междисциплинарное общество социальной теории, 2010. – С. 128–146.
2. Водолажская Т. Идентичность гражданская / Т. Водолажская // Образовательная политика. – 2010. – № 5–6. – С. 140–142.

3. Иванова Н. Л. Психологическая структура социальной идентичности : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.05 / Н. Л. Иванова / Ярослав. гос. ун-т им. П. Г. Демидова. – Ярославль, 2003. – 51 с.
4. Коростелина К. В. Структура и динамика системы социальной идентичности : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.05 / К. В. Коростелина / Таврический национальный ун-т им. В.И.Вернадского. – Симферополь, 2003. – 30 с.
5. Малюченко Г. Н. Социально-психологический анализ целостных представлений о мире : монография / Г. Н. Малюченко, В. М. Смирнов. – Саратов : Изд-во Саратовского ун-та, 2006. – 155 с.
6. Микляева А. В. Социальная идентичность личности: содержание, структура, механизмы формирования : монография / А. В. Микляева, П. В. Румянцева. – СПб. : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2008. – С. 8–47.
7. Миненков Г. Концепт идентичности: перспективы определения: Электр. ресурс. – Режим доступа: <http://belintellectuals.eu/publications/174/>
8. Петровська І. Р. Розробка та психометрична перевірка опитувальника «Громадянська ідентичність» / І. Р. Петровська // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки». – Вип. 1, Т. 1. – Херсон, 2016. – С. 70–76.
9. Ядов В. А. Социальные и социально-психологические механизмы формирования социальной идентичности личности / В. А. Ядов // Мир России, 1995. – №3-4. – С. 158–181.
10. Hunter J. A. Inter-Group Evaluative Bias and Self-Esteem among Christians / J. A. Hunter // Current Research In Social Psychology, 1998. – Vol. 3 (7). – P. 74–87.
11. Tajfel H. The social identity theory of inter-group behavior / H. Tajfel, J. Turner // Psychology of Intergroup Relations. – Chigago : Nelson-Hall, 1986.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Abushenko V. L. Problema identichnostey / V.L. Abushenko // Voprosyi sotsialnoy teorii : nauchnyiy almanah. – Т. IV. – М. : Mezhdistsiplinarnoe obschestvo sotsialnoy teorii, 2010. – С. 128–146.
2. Vodolazhskaya T. Identichnost grazhdanskaya / T. Vodolazhskaya // Obrazovatel'naya politika. – 2010. – № 5–6. – С. 140–142.

3. Ivanova N. L. Psihologicheskaya struktura sotsialnoy identichnosti : avtoref. dis. ... d-ra psihol. nauk : 19.00.05 / N. L. Ivanova / Yaroslav. gos. un-t im. P. G. Demidova. – Yaroslavl, 2003. – 51 c.
4. Korostelina K. V. Struktura i dinamika sistemyi sotsialnoy identichnosti : avtoref. dis. ... d-ra psihol. nauk : 19.00.05 / K. V. Korostelina / Tavricheskiy natsionalniy un-t im. V.I.Vernadskogo. – Simferopol, 2003. – 30 s.
5. Malyuchenko G. N. Sotsialno-psihologicheskiiy analiz tselostnyih predstavleniy o mire : monografiya / G. N. Malyuchenko, V. M. Smirnov. – Saratov : Izd-vo Saratovskogo un-ta, 2006. – 155 s.
6. Miklyaeva A. V. Sotsialnaya identichnost lichnosti: sozderzhanie, struktura, mehanizmyi formirovaniya : monografiya / A.V. Miklyaeva, P. V. Rummyantseva. – SPb.: Izd-vo RGPU im. A. I. Gertsena, 2008. – S. 8–47.
7. Minenkov G. Kontsept identichnosti: perspektiviyi opredeleniya, 2005. – Rezhim dostupu: <http://belintellectuals.eu/publications/174/>
8. Petrovska I. R. Rozrobka ta psykhometrychna perevirka opytuvalnyka «Hromadianska identychnist» / I. R. Petrovska // Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriiia «Psykhologichni nauky». – Vyp. 1, T. 1. – Kherson, 2016. – S. 70–76.
9. Yadov V. A. Sotsialnyie i sotsialno-psihologicheskiiie mehanizmyi formirovaniya sotsialnoy identichnosti lichnosti / V. A. Yadov // Mir Rossii, 1995. – № 3–4. – S. 158–181.
10. Hunter J. A. Inter-Group Evaluative Bias and Self-Esteem among Christians / J. A. Hunter // Current Research In Social Psychology, 1998. – Vol. 3 (7). – P. 74–87.
11. Tajfel H. The social identity theory of inter-group behavior / H. Tajfel, J. Turner // Psychology of Intergroup Relations. – Chigago : Nelson-Hall, 1986.

Received November 09, 2016

Revised December 10, 2016

Accepted January 12, 2017